

Л.В. Громова,

викладач спеціальних дисциплін, голова циклової комісії дисциплін природничо-наукової підготовки Золотоніського коледжу ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ;

О.В. Косенко,

викладач іноземної мови Золотоніського коледжу ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На початку нового тисячоліття в царині освіти та виховання відбуваються кардинальні зміни, детерміновані суспільно-історичним розвитком нашої держави, входженням України у світовий освітньо-інформаційний простір.

Оскільки головний напрям змін у освіті – це розвиток гуманістичної орієнтації, в контексті якого освіта розглядається як особистісно-зорієнтована, яка звернена до студента, то на перший план педагогічної діяльності виходить діалогічна взаємодія педагога та студентів. На нашу думку, ці засади можуть бути реалізовані лише за умов ефективного формування комунікативної компетентності майбутнього викладача ВНЗ. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти належить до категорії професій „людина – людина”, а тому потребує вміння ефективно і безконфліктно спілкуватися з іншими людьми. Саме тому однією з професійних якостей особистості викладача є компетентність у спілкуванні, тобто комунікативна компетентність як складник його загальної професійної компетентності.

Сучасний рівень наукового мислення не дозволяє досліднику лишатися на рівні опису досліджуваного предмета, як певної цілісності, яка не має визначеної внутрішньої структури. Виявлення структури предмета є необхідним аспектом його системного дослідження, адже без структурного аналізу виокремлення компонентів системи є недоцільним, оскільки невідомими залишаються їх зв'язки, взаємовідносини, підпорядкованість. Тому, перед нами постає завдання виокремити та розкрити компоненти, проаналізувати структуру комунікативної компетентності майбутнього викладача.

І. Серьогіна підкреслює, що складовими комунікативної компетентності необхідно вважати: «по-перше – вміння вступати в комунікацію з іншими людьми (комунікабельність), постійно підтримуючи з ними необхідні контакти, а по-друге – володіння вміннями оперувати смисловою інформацією, яка характеризує як загальну, так і професійну ерудицію, незалежно від сфери діяльності» [5, с.80].

У той же час, структуру комунікативної компетентності особистості дослідники визначають по-різному. Так, Н. Завініченко та С. Макаренко [4, с.302] зазначають, що комунікативна компетентність – це заснована на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися у ситуаціях спілкування, розуміти мотиви, стратегії поведінки, володіння технологією та психотехнікою спілкування.

Розглядає структуру комунікативної компетентності особистості як сукупність комунікативних здібностей, комунікативних умінь і комунікативних знань, що є адекватними комунікативним завданням і достатніми для їх вирішення О. Балим. Відповідно складовими комунікативної компетентності дослідник вважає: комунікативні здібності, комунікативні вміння та комунікативні знання [1, с.89].

Характеризуючи комунікативну компетентність педагога В. Введенський зазначає, що це професійно значима, інтегративна якість, основними компонентами якої є: емоційна стійкість (пов'язана з адаптивністю); екстраверсія (корелює зі статусом та ефективним лідерством); здібність конструювати прямий та зворотній зв'язок; мовленнєві вміння; вміння слухати; вміння нагороджувати; делікатність, вміння робити комунікацію «плавною» [2, с.54].

До складових комунікативної компетентності педагога Т. Голованова відносить об'єктивне сприймання оточуючих, знаходження адекватного стилю та тону спілкування, врахування індивідуальних особливостей, вміння активно слухати, вільне володіння мовою, засобами невербального спілкування [3, с.39].

Крім того, до головних компонентів комунікативної компетентності дослідники відносять комунікативні властивості особистості, що характеризують розвиток потреби в спілкуванні, ставлення до способу спілкування; комунікативні здібності, тобто здатність володіти ініціативою у спілкуванні, здатність проявляти активність, активно реагувати на стан партнерів спілкування, формувати та реалізовувати власну індивідуальну програму спілкування; здатність до самостимуляції у спілкуванні. Комунікативна компетентність проявляється в цілому як знання норм і правил спілкування, володіння його технологією, використання в повному обсязі комунікативного потенціалу особистості. Узагальнене визначення складових комунікативної компетентності різними дослідниками подано у табл. 1.

Таблиця 1
Визначення структури комунікативної компетентності різними дослідниками

Автор	Складові комунікативної компетентності
Ф. Шарков	- вміння спілкуватися - готовність до спілкування
І. Серьогіна	- вміння вступати в комунікацію - володіння вміннями оперувати смисловою комунікацією
Н. Завініченко С. Макаренко	- здатність орієнтуватися у ситуаціях спілкування - знання - досвід
О. Балим	- комунікативні здібності - комунікативні вміння - комунікативні знання
В. Введенський	- емоційна стійкість - екстраверсія - здібність конструювати прямий та зворотній зв'язок - вміння слухати - делікатність - вміння нагороджувати

Таким чином, проаналізувавши наукову літературу щодо сутності та структури комунікативної компетентності особистості в цілому та особистості педагога зокрема, слід зазначити, що дослідники визначають дану структуру порізному.

У той же час, при її визначенні не враховується те, що комунікативна компетентність як і будь-яка інша повинна включати знання, вміння, навички, здібності, мотивацію та досвід.

Таким чином, комунікативну компетентність майбутнього викладача ми будемо розглядати як цілісне відносно стійке особистісне утворення, що має складну структуру, важливими складовими якої виступають:

- 1) мотиваційно-ціннісний,
- 2) когнітивно-креативний,
- 3) індивідуально-особистісний,
- 4) емоційно-вольовий,
- 5) операційно-діяльнісний компоненти, які

забезпечують вмотивованість і цілеспрямованість, осмисленість і цілісність, ефективність і результативність дій щодо досягнення цілей комунікативної діяльності.

1. Мотиваційно-ціннісний компонент є спонукальним чинником активізації формування комунікативної компетентності майбутнього педагога, що забезпечує позитивну спрямованість його особистісних перетворень. Його головними елементами є мотивація оволодіння комунікативною компетентністю та педагогічні ціннісні орієнтації.

Процес формування комунікативної компетентності повинен бути активним з боку суб'єкта. При цьому характер активності, який виявляється особистістю, її якість в конкретному акті діяльності визначається тим, яке місце займає зміст даної діяльності в ієрархії основних цінностей особистості. Позитивна налаштованість на формування власної комунікативної компетентності зумовлює поглиблення вивчення проблем комунікації та психології спілкування, активізацію пошуку знань, співставлення та співвідношення їх з власним інформаційним фондом, подальше вдосконалення своїх комунікативних характеристик. В той же час, студенти повинні брати участь у формуванні комунікативної компетентності та підготовці не тільки і не стільки як «учні», а насамперед як майбутні педагоги, що цілеспрямовано розвивають свої здібності.

Таким чином, роль і специфіка мотивації як складової комунікативної компетентності педагога полягає в тому, що цей компонент додає комунікативній діяльності яскраво вираженого особистісного характеру, виступає провідною умовою професійного зростання педагога в цілому і чинником, що спонукає до формування комунікативної компетентності.

2. Когнітивно-креативний компонент забезпечує ефективність внутрішнього плану дій щодо формування комунікативної компетентності та підвищує їх осмисленість, цілеспрямованість. Його головними елементами виступають: комунікативні знання, педагогічне мислення та креативність майбутнього викладача.

Дидактичні аспекти знання традиційно розглядаються як підґрунтя формування умінь і навичок, що існують у формі фактів, понять, законів, правил (Т. Ільїна), а також доповнюються виділенням знань про способи діяльності, прийоми та методи розпізнавання сутності явищ та предметів (М. Данилов, М. Скаткін, М. Махмутов, І. Лернер, В. Раєвський).

Спілкування як комунікативна діяльність педагога вимагає від нього постійної творчості, адже на кожному занятті чи виховному заході викладачу доводиться стикатися з різноманітними мікропедагогічними ситуаціями, суперечностями, конфліктами, проблемами, які вимагають свого вирішення саме під час організації спілкування зі студентами.

Творчість у комунікації проявляється також в умінні передавати інформацію – точно орієнтувати її на співрозмовника, знаходити яскраві образні вирази. Творчість проявляється й в організації взаємовідносин зі студентами: адже саме взаємовідносини нерідко впливають на ставлення студентів і до навчальної дисципліни.

3. Емоційно-вольовий компонент комунікативної компетентності включає почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність комунікативної діяльності викладача, а саме: емоційний тонус, емоційну сприйнятливість, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль.

Емоційні стани і емоційні реакції є основною формою усвідомлення людьми своєї власної індивідуальності. Емоційна реакція є безпомилковим індикатором, що вказує на істинне відношення людини до всього, що відбувається, зокрема й до власного когнітивного і поведінкового функціонування.

4. Індивідуально-особистісний компонент комунікативної компетентності, на думку дослідників, включає розвинуті здібності (комунікативні, педагогічні) та особистісні якості, що є значимими в процесі комунікації.

5. Операційно-діяльнісний компонент комунікативної компетентності викладача є провідним функціональним чинником, що зумовлює високу результативність комунікативних процесів у естетичному навчанні та вихованні студентів. Його головними елементами виступають володіння комунікативними вміннями і навичками, наявність досвіду.

До професійних комунікативних умінь О. Леонтьєв відносить: мовленнєве спілкування, орієнтування у співрозмовникові, тобто моделювання його комунікативно важливих особливостей особистості; орієнтування в умовах комунікативного завдання (правильно вибрати зміст спілкування, знайти адекватні засоби для передачі цього змісту, спланувати своє мовлення, забезпечити зворотній зв'язок); самоподання (самопрезентацію), мотивами якої виступають самоутвердження та професійна необхідність; володіння невербальними засобами спілкування; встановлення контакту [2, с.52].

Таким чином, аналіз компонентів комунікативної компетентності дозволив побудувати відповідну модель (див.рис. 1).

Отже, можна зробити висновок, що комунікативна компетентність майбутнього викладача являє собою сукупність комунікативних знань, вмінь, здібностей, досвіду, ціннісних установок та мотивації, що забезпечують приймання, розуміння, засвоєння, використання, передачу педагогічної інформації, а також уможливають ефективне управління комунікативними процесами у навчально-виховному процесі.

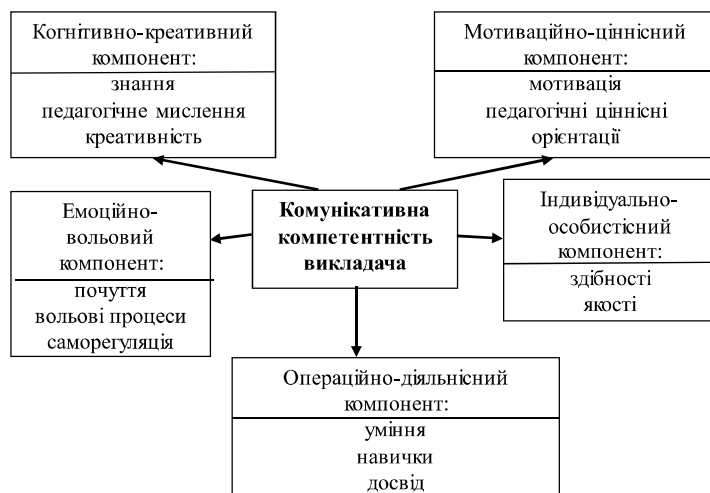

Рис. 1. Структура комунікативної компетентності майбутнього викладача

Оскільки людина – це соціальна істота, її розвиток і щастя залежать від ефективності відносин з іншими людьми. Психічні перевантаження, що їх переживає кожен викладач кожного дня під час своєї роботи, виснажують його психоенергетику, руйнують особистість. Однією з форм активної допомоги викладачеві є психокорекційні методи, що сприяють розвитку у нього внутрішніх засобів автокорекції, саморозвитку і самовдосконалення. Є розробки психологічних ігрових епізодів, ігор та вправ, які викладач може виконувати самостійно. Ігрові ситуації мають бути підібрані відповідно до конкретних ситуацій, із якими викладач стикається у своїй роботі та сімейному житті – у спілкуванні з „трудними” юнаками і підлітками, під час розв’язання педагогічних і сімейних конфліктів, під час відновлення сил після напруженого заняття. У педагогічній діяльності доцільно використовувати різні ігри та вправи, зокрема такі:

- **ігри-релаксації**, що допомагають зняти психічну напругу і сприяють розвитку внутрішніх засобів саморегуляції та пригніченню негативних емоцій, гніву, дратівливості, підвищеній тривожності та агресії;
- **адаптаційні ігри**, спрямовані на полегшення та прискорення професійної адаптації молодих викладачів і досвідчених педагогів, які мають велику перерву в роботі;
- **ігри-настрої** (ігри-формули), розроблені на основі методу вербального самонавіювання (за Г. Ситі-ним) і спрямовані на відпрацювання впевненості у собі, любові до тих, хто навчається, прихильності до педагогічної роботи, підвищення працездатності;
- **ігри-звільнення** сприяють формуванню внутрішніх засобів бачення себе з боку, об’єктивного, відстороненого аналізу ситуації і свого місця у ній;
- **ігри, що допомагають викладачеві спілкуватися зі студентами** (курсантами), батьками „трудних” юнаків, колегами на роботі, адміністрацією. Жінкам-викладачам корисно опанувати методи оптимізації сімейного спілкування з власним чоловіком і дітьми;
- **вправи для профілактики педагогічних конфліктів**. Детально описано технології улагоджування конфліктів за методикою Д. Дана (США);
- **ігри, що сприяють зміцненню стану внутрішньої рівноваги**, стабільності та нейтральності у конфлікті; – ігри, що націлені на розвиток педагогічної інтуїції викладача, його тонкості та проникливості;
- **ігри, що допомагають викладачеві уникнути педагогічного маніпулювання** та організувати реальне спілкування зі студентами (курсантами).

Цілі психологічних ігор є суто психотерапевтичними: ігри послаблюють психічну напругу педагога, сприяють гармонізації його внутрішнього світу, розвивають професійну самосвідомість, розширюють внутрішні психічні сили. Ігрові вправи допомагають викладачеві орієнтуватися у власних психічних станах, адекватно їх оцінювати, управляти собою, зберігаючи своє психічне здоров’я і, як наслідок, досягати успіху в професійній діяльності, витрачаючи порівняно небагато нервово-психічної енергії [6, с. 221].

Процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів має бути спрямований не тільки на озброєння їх глибокими комунікативними вміннями, прищеплення комунікативних умінь і навичок, формування основ компетентності та компетентної особистості загалом, але й на формування їхнього ставлення до професійно-педагогічної комунікативної компетентності та здатності передбачити і враховувати подані аспекти в педагогічній діяльності та усвідомлювати важливість даної проблеми в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балім О.І. Комунікативна компетентність вчителя: зміст, складові частини. Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти: матеріали міжнародної наук.-метод. конференції 1-2 квітня 2004р. НПУ ім. М.П.Драгоманова. Київ: НПУ, 2004. С.88-90.
2. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога. Педагогика. 2003. № 10. С. 51-55.
3. Голованова Т.П. Педагогічні компетентності вчителя початкових класів: до проблеми визначення змісту і обсягу. Імідж сучасного педагога. 2005. № 9-10 (58-59). С. 38-40.
4. Завініченко Н.Б. Комунікативна компетентність вчителя-вихователя. Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку. Миколаїв: МфНаУКМа, 2002. С. 301-303.
5. Серегина И.И. О социально значимых аспектах коммуникативной компетентности российских менеджеров (к постановке проблемы). Мир психологии. Москва, 2000. № 2. С. 78-81.
6. Тюріна В. О. Формування комунікативної і конфліктологічної компетентностей викладача закладу вищої освіти. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream>.

Р.В. Мізецька,

вихователь Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ РОЗРОБКА ТЕМАТИЧНОГО ВЕЧОРА ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мета: виховувати у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції, які нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Формувати в них почуття патріотизму, національної свідомості, розширення знань з історії та культури рідного краю, набуття соціального досвіду, отримання у спадок духовних та історичних надбань свого народу.

Кліп «Вставай, моя мила, вставай»

Перебіг заходу

Читець.

*Палає Київ у вогні,
горять сталеві БТРи
там на межі-передовій,
народ боронять волонтери.
Палають шини і серця,
ніхто не хоче помирати,
Перед екраном матері і там,*